

EN NU IN KOOR

Als we denken aan mensen die zich uitspreken over de klimaatcrisis is koningin Beatrix nou niet per se degene die we voor ons zien. Net als *Iron Lady* Margaret Thatcher of conservatief-rechtse presidenten als Richard Nixon en Ronald Reagan. En toch deden ze dat wel. Misschien niet zo scherp als Greta Thunberg of Wangari Maathai, maar er was een tijd dat wereldleiders, van links tot rechts, zich uitspraken. Dat begon grofweg in 1972, toen de Club van Rome het rapport *De grenzen aan de groei* publiceerde, waarin ze lieten zien dat oneindige groei op een eindige planeet niet eindeloos door kon gaan. Een systeem dat dat wél probeert, is hun conclusie, zal uiteindelijk instorten.

In Nederland wordt het rapport een regelrechte bestseller. Het is moeilijk voor te stellen, maar er worden in die tijd bijna evenveel exemplaren van *De grenzen aan de groei* verkocht als van *Turks fruit* van Jan Wolkers. Er waren zelfs mensen die het rapport in hun tas hadden en overal mee naartoe namen, vertelde iemand me. Politicus Hans van Mierlo doopt het om tot het ‘Grote Nieuwe Probleem’, en vanaf dat moment komt er een canon op gang van allerlei mensen die zich uitspreken.

Hoewel ik al jaren klimaatavonden bezoek en als theatermaker en schrijver voorstellingen maak over dit onderwerp, was ik me nooit

echt bewust van deze geschiedenis. Ik kende de Club van Rome uiteraard, maar dat het zo'n brede beweging op gang had gebracht wist ik niet. Als je het over het klimaat hebt, kom je al snel uit bij de toekomst en het belang van het leefbaar houden van onze planeet voor toekomstige generaties. En als het over het verleden gaat, is het meestal op een nogal cynische toon en hoor je dat dit allemaal al is geprobeerd en dat we al vijftig jaar in dezelfde rondjes draaien. En toch denk ik dat dat precies is wat we moeten doen: dat verleden omarmen en uitzuigen als een wespensteek. Ervan leren en erop doorbouwen.

Begrijp me niet verkeerd: ik ben een enorme fan van toekomstdenken. Niet omdat ik niet hier wil zijn, maar nadenken over de toekomst geeft me een gevoel van vrijheid. Het is een plek van mogelijkheden en verbeelding. *The future is dark, which is the best thing the future can be, I think*, schreef Virginia Woolf. De scenarioafdeling van Shell had daarom jarenlang een overdreven aantrekkingskracht op me. Bedrijven zoals Shell hebben naast marketing- en lobby- ook speciale scenarioafdelingen, waar mensen zich full-time bezighouden met het ontwikkelen van scenario's waarmee bedrijven in de werkelijkheid te maken zouden kunnen krijgen. Dat bedrijven aan scenarioplanning doen, hebben ze afgekeken van het leger. En dat is misschien ook niet zo gek. Als leger moet je je voorbereiden op verschillende scenario's omdat het gevaar van verschillende kanten kan komen. En Shell dacht: zou dat nou niet eens handig zijn, als we dat inzetten voor maatschappelijke kwesties waar we als bedrijf op kunnen inspelen?

Een beroemd (gelekt) scenario stamt uit 1998, waarin de scenarioafdeling van Shell voorspelde dat er in 2010 een grote klimaat-rechtszaak aangespannen zou worden tegen Shell. In het scenario valt te lezen dat klimaatverandering alleen maar zal verergeren en dat maatschappelijke verontwaardiging zal toenemen, maar ook dat er een jonge generatie zal opstaan die het niet meer pikt dat Shell stelselmatig negeert waar de wetenschap al decennialang voor waarschuwt. Dat scenario kwam uit toen Milieudefensie sa-

men met een aantal andere ngo's in 2018 een rechtszaak tegen Shell aanspande waarin ze een fundamentele koerswijziging eisten.

Ik vond dat een vrij briljant idee, zo'n scenarioafdeling. Ik stelde me voor dat je daardoor wat meer grip krijgt op de wereld om je heen en de toekomst. Ik sta zelf best wel vaak met m'n mond vol tanden als er weer eens iets gebeurt en stelde me ineens voor dat ik zo'n afdeling in mijn leven had. Waar ik kon oefenen en repeteren voor de werkelijkheid. Er was dus een tijd dat ik naar bijeenkomsten ging met titels als: 'De duurzame toekomst van Nederland', 'In 2030 klimaatneutraal' en 'Europa toekomstproof'.

Maar in plaats van me beter voorbereid te voelen, begon het toch vooral te knagen. Of beter gezegd: op een gegeven moment overviel me een zwaarte toen ik voor mijn boekenkast stond en weer een nieuwe plank aan het vrijmaken was voor het volgende rijtje toekomstplannen en het tot me doordrong hoe weinig er van die andere visioenen terecht was gekomen. Alsof je als mens maar een beperkt aantal verloren dromen aankunt.

Cultuurcriticus Mark Fisher heeft het in zijn werk over een gevoel van onvervulde beloftes die de westerse mens permanent achtervolgt. Hij noemt dit de *slow cancellation of the future*. Doordat de belofde toekomst uitblijft, beweegt de westerse cultuur niet vooruit, maar herhaalt die zichzelf, waardoor we niet vooruitkomen.

En voor je nu denkt: ho, ho, ho, we gaan toch wel degelijk vooruit? Dat klopt, zeker op het gebied van duurzaamheid. Maar het ingewikkelde is dat er tegelijkertijd ook een ongemakkelijke waarheid schuilt achter dat woord, omdat niet iedereen ervan profiteert. Duurzaamheid is er vooral voor de winnaars van het neoliberalisme. Het houdt geen rekening met gelijkheid of biodiversiteit. Het zegt niet: we moeten consuminderen. Het zegt: alles kan, zolang het duurzaam is. We moeten ons afvragen of een wereld die niet rechtvaardig is wel duurzaam kan zijn. Bovendien: de vaart waarmee de destructie plaatsvindt, is niet duurzaam maar hallucinant.

Volgens Naomi Klein is een van de oorzaken van die destructie dat taal en daad niet meer vanzelfsprekend verbonden zijn. Taal is een performance van onze overtuigingen geworden, maar die performances staan los van wat we doen of wie we zijn. Ze noemt het de trivialisering van taal, oftewel het gegeven dat woorden statisch worden en geen consequenties meer hebben en daardoor hun kracht verliezen om de wereld te veranderen.

Misschien dacht je dat zelf ook, toen je dit boek oppakte en las waar het over ging. En begon dat cynische stemmetje dat we allemaal kennen te fluisteren in je oor: prachtige toespraken, maar als de sprekers niet doen wat ze beloven, wat voor betekenis heeft het dan? Cynisme is een logische reactie op een wereld waar taal en daad niet vanzelfsprekend verbonden zijn. En waar vroeger cynisme nog negatief werd beoordeeld, wordt het nu als realistisch gezien.

Maar is cynisme niet eigenlijk een verkapte vorm van afhaken? Zeg je in feite niet: ik geef het op, ik doe niet meer mee? Ik denk dat ik, voor die boekenkast met al die niet-ingeloste toekomstdromen, iets uit te zoeken had. Ik kon niet zo doorgaan en moest een andere kant op bewegen. In plaats van vijftig jaar vooruit besloot ik vijftig jaar achteruit te lopen. En opmerkelijk genoeg vond ik daar precies wat ik al die tijd had gezocht. Alleen was het geen toekomstdroom maar echt gebeurd. Politiek leiders die zich nadrukkelijk uitspreken over hun liefde voor deze aarde, koningshuizen met activistische kerstspeeches, rechts-conservatieven die opriepen tot consuminderen. Ik voelde opwindning omdat ik zoveel nieuwe dingen ontdekte die de grenzen van mijn verbeelding oprekten, maar tegelijk ook schaamte over wat ik al die tijd over het hoofd had gezien.

Ik wist niet dat juist de meer traditioneel linkse partijen wantrouwig waren over de gevolgen van klimaatverandering omdat zij vreesden dat het zou afleiden van de klassenstrijd. Ik wist niet dat de Club van Rome werd opgericht door zakenlieden als Fiat-magnaat Aurelio Peccei, en dat Volkswagen vier jaar later het onderzoek voor het rapport financierde. Ik wist niet dat wetenschappers

en ingenieurs van bedrijven zoals Shell een van de eersten waren die aan de bel trokken en dat Shell er zelfs een klimaatfilm over maakte: *Climate of Concern*.

Nu wil je wellicht weten waarom diezelfde bedrijven uiteindelijk toch gingen tegenstribbelen en traineren. Daar hebben verschillende onderzoekers zich over gebogen, onder wie Naomi Oreskes. Zij laat zien hoe op het moment dat de politiek daadwerkelijk wil ingrijpen en reguleren, met name Amerikanen gaan dwarsliggen. Want overheidsingrijpen, dat was toch wat de communisten deden, en dat... kon niet. Zeker niet na de val van de Sovjet-Unie.

En zo veranderde het frame. De klimaatbeweging, die tot dan toe veel breder was geweest, kreeg het etiket van radicale linkse gekken. Klimaatactivisten werden watermeloenen genoemd: groen vanbuiten, maar rood en dus communistisch vanbinnen. Dat is misschien wel de grootste bedreiging van deze tijd. Dat we ons hebben laten aanpraten dat de klimaatbeweging een klein clubje is van geitenwollensokkendragers.

Maar dat is allesbehalve waar. Al vijftig jaar lang gaan er overal ter wereld wekkers af en staan er mensen op die keihard werken om bij te dragen aan het oplossen van de klimaatcrisis. En als zij aan het einde van de dag gaan slapen, gaan er aan de andere kant van de wereld wekkers af en staan er mensen op die het denkbeeldige stokje overnemen.

Al die mensen en die verschillende generaties bouwen aan een denkbeeldige kathedraal voor een toekomst die ze zelf nooit zullen meemaken. Het idee dat je bij leven aan iets bouwt waarvan je het resultaat nooit zult zien, is een grote, betekenisvolle opdracht. Het plaatst je in een lijn, in verbinding met anderen. Die radicale verbondenheid is het basisprincipe van het leven. Kijk maar naar de aarde: niets op deze planeet staat op zichzelf, niets is alleen.

Het leven, dit leven, ons leven, jouw leven, is niets meer dan de aanraking tussen het een en het ander. Daar gaat het om. Het enige wat wij – hier en nu – hoeven te doen, is in die lijn gaan staan en

het stokje oppakken, waarna een volgende generatie dat stokje van ons zal overnemen.

Wij zijn de aarde, zoals koningin Beatrix al zei. We ademen haar in, we poepen haar uit en als we niet goed voor haar zorgen, gaan we dood. Dat is niet makkelijk, want taal en daad zijn niet meer vanzelfsprekend verbonden. Dat moeten we rechtzetten. We moeten mensen aan hun woorden herinneren. Mensen op hun woorden aanspreken, zoals Marjan Minnesma dat deed in 2013 toen ze de Nederlandse Staat succesvol voor de rechter sleepte. Op basis van uitgesproken beloftes, woorden dus, die onze regeringsleiders deden op klimaatconferenties en in rapporten die ze daar ondertekenden.

Het is een goed voorbeeld van het feit dat taal nog steeds een van de machtigste wapens op aarde is. Dat we taal serieus moeten nemen. Goed moeten nadenken voordat we iets zeggen. En dat we, als het even niet lukt, niet meteen op een wijsneuzerige, eloquente toon moeten gaan uitleggen waarom het allemaal geen zin meer heeft, maar misschien gewoon even stil zijn moeten zijn. Opdat we in die stilte toch iets horen. Ergens, in de verte. Een soort koor van voorouders. Laten we naar ze luisteren, hun woorden serieus nemen, van ze leren, om ze lachen en voelen dat we niet alleen zijn.

En, wie weet, kan ik dan in de toekomst eindelijk een paar planken leegmaken in mijn boekenkast. Omdat die toekomstscenario's zijn uitgekomen en de boeken gedateerd zijn. Wie weet kan ik ze vervangen door nieuwe titels. Over trekvogels, kelpbossen, wandelroutes in Schotland en al dat schitterende leven dat deze planeet de allermooiste van het hele heelal maakt.